

Відгук

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Лисеюка Андрія Миколайовича на дисертаційне дослідження
Кірієнка Віктора Миколайовича на тему: «Адміністративно-правове
забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного
кордону України», подане на здобуття освітньо-наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Дисертаційне дослідження на тему «Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України» є надзвичайно актуальним як у теоретико-правовому, так і в практичному вимірах. Актуальність обраної тематики зумовлена комплексом сучасних безпекових викликів, пов'язаних із трансформацією природи загроз національній безпеці держави, зміною форм зовнішнього втручання у функціонування публічної влади та активним використанням інформаційного простору як інструменту гібридного впливу, у тому числі у сфері використання персональних даних.

Особливої гостроти зазначена проблематика набуває в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, коли державний кордон перетворився не лише на лінію географічного розмежування територій, а й на своєрідний фронт інформаційної та гібридної війни. Персональні дані осіб, які перетинають державний кордон, – громадян України, іноземців, осіб без громадянства, внутрішньо переміщених осіб, – стають об'єктом підвищеного інтересу з боку суб'єктів, що здійснюють розвідувально-підбивну діяльність, кібератаки та інформаційно-психологічні операції проти України. Витік або неправомірне використання таких даних здатні заподіяти шкоду не лише окремій особі, а й становити загрозу національній безпеці держави загалом, зокрема шляхом розкриття персональних відомостей про військовослужбовців, працівників сектору безпеки й оборони, волонтерів.

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою розробленістю у вітчизняній правовій науці цілісної концепції захисту персональних даних

у сфері охорони державного кордону як специфічної сфери публічного адміністрування, що поєднує загальні засади захисту персональних даних, закладені Законом України «Про захист персональних даних», зі спеціальним правовим статусом Державної прикордонної служби України як суб'єкта, що одночасно є і розпорядником значних масивів персональних даних, та суб'єктом забезпечення національної безпеки в умовах гібридного протистояння.

Робота виконана відповідно до науково-дослідної роботи «Правові засади протидії інформаційній агресії та розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки України», зареєстрованої в УкрІНТЕІ РК № 0123U100415 від 21.01.2023, підставами для виконання якої є: рішення Вченої ради ДНУ ІБП НАПрН України – протокол № 3 від 22.03.2022 р.; Тематичний план, затверджений Постановою Бюро Президії Національної академії правових наук України № 206/1-Б від 26.08.2022 р., експертний висновок Експертної ради НАН України від 01.12.2022 р. № 121/56, Стратегія розвитку Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» на 2021-2025 роки, затверджена постановою Бюро Президії НАПрН України від 12 серпня 2021 р. № 192/2-Б, що додатково свідчить про актуальність дисертаційного дослідження В. М. Кірієнка.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що сформульовані автором наукові положення, висновки та практичні рекомендації є належним чином обґрунтованими, логічно послідовними та методологічно виваженими. Дисертація характеризується цілісністю наукової концепції, внутрішньою структурною узгодженістю та чітким взаємозв'язком між поставленою метою, визначеними завданнями, предметом дослідження, застосованими методами та отриманими результатами.

Слід позитивно відзначити, що автор послідовно вибудовує логіку дослідження: від концептуальних підходів до розуміння захисту персональних даних в сучасних умовах до напрямів удосконалення правового регулювання

захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України. Такий підхід забезпечив концептуальну завершеність роботи та дозволив уникнути фрагментарності викладу.

Достатній рівень обґрунтованості результатів дослідження забезпечено належною теоретико-методологічною базою. Автором опрацьовано значний масив наукових праць у сфері адміністративного права, інформаційної безпеки, національної безпеки, публічного управління та безпекових досліджень. При цьому дисертант не обмежується цитуванням існуючих підходів, а здійснює їх критичний аналіз, систематизацію та подальше концептуальне узагальнення.

Позитивної оцінки заслуговує використання широкого спектра методів наукового пізнання. Використання у процесі дослідження наукових підходів: аксіологічного, діяльнісного, міждисциплінарного, праксеологічного та системного надало автору можливість здійснити комплексну характеристику адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України. Діалектичний метод дозволив дисертанту дослідити правове забезпечення охорони персональних даних у його розвитку, взаємозв'язку та взаємозумовленості із суспільними процесами, зокрема в умовах трансформації безпекового середовища та цифровізації. Методи аналізу і синтезу використано для виокремлення структурних елементів механізму правового забезпечення захисту персональних даних та їх концептуального узагальнення. Все це дозволило дисертанту повною мірою досягти цілі дисертаційного дослідження, яка полягала у комплексному аналізі та науковому обґрунтуванні адміністративно-правових засад захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України, розробці та удосконаленні правових, організаційних і технічних механізмів їх забезпечення, гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, а також визначенні ролі та правового статусу Державної прикордонної служби України як ключового суб'єкта реалізації державної політики у сфері прикордонної безпеки в умовах цифровізації, діджиталізації та гібридних загроз. Описовий метод сприяв систематизації наукових підходів, нормативно-правових актів і практики

застосування у сфері захисту державного кордону України. Порівняльний метод застосовано з метою зіставлення національного законодавства із міжнародними та європейськими стандартами у сфері захисту персональних даних, що дало змогу окреслити напрями його вдосконалення. Формально-логічний метод забезпечив уточнення понятійно-категорійного апарату дослідження, формулювання наукових висновків і пропозицій.

Якісний аналіз джерельної бази показує, що вона досить репрезентативна та відображує основні тенденції розвитку наукової думки, правотворчості та правозастосовної практики за темою дисертації. Текст дисертації викладено логічно, послідовно та юридично грамотно. Дисертацію оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог.

Вказане свідчить, що автором підготовлено роботу, яка має високий ступінь достовірності, її положення належним чином обґрунтовані, нормативна, емпірична, теоретико-методологічна та джерельна база використані відповідно до предмету та завдань дослідження і дозволили досягти поставленої у дисертації мети.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що дисертація є першим комплексним науковим дослідженням адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України, яке вирішує проблемне наукове завдання щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення приватності відповідно до європейських стандартів у процесі переміщення осіб і вантажів через державний кордон. Автором досить переконливо обґрунтовано доцільність та запропоновано запровадження інституту уповноваженої особи із захисту персональних даних у Державній прикордонній службі України, яка відповідатиме за дотримання законодавства, реагування на інциденти, що виникають на державному кордоні у процесі пропуску осіб, та забезпечення прозорості обробки даних. До позитивних аспектів роботи слід віднести те, що дисертантом досить повно визначено проблеми та напрацьовано пропозиції щодо необхідності запровадження комплексного підходу до гармонізації українського прикордонного законодавства з

європейськими стандартами щодо захисту персональних даних, що включає в себе не лише загальні європейські принципи, а й конкретні процедурні та технічні механізми: журналювання доступу, аудит, людський контроль за автоматизованими рішеннями, обмеження транскордонної передачі даних.

У роботі набули свого розвитку підходи та бачення щодо напрямів та механізмів посилення парламентського й громадянського контролю за діяльністю Державної прикордонної служби України; в частині належного забезпечення захисту персональних даних осіб, щодо яких здійснюються заходи збору інформації в інтересах охорони державного кордону; організаційно-процедурні основи щодо напрямів та механізмів удосконалення цифрової грамотності персоналу Державної прикордонної служби України як комплексу базових знань шляхом: проведення регулярних тренінгів з кібербезпеки; формування у нього сучасної культури захисту персональних даних; навчання прикордонників протидії фішингу, соціальній інженерії та правилам поводження з носіями інформації; застосування штучного інтелекту; проведення незалежних кібераудитів та стрес-тестів систем бази даних кордону (наприклад, Державною службою спецзв'язку або міжнародними експертами); здійснення менеджменту інцидентів, тобто створення чітких протоколів швидкого реагування на випадок кібератак або компрометації даних пасажирів.

Автором переконливо обґрунтовано, що адміністративно-правові механізми запобігання порушенням у сфері охорони персональних даних в умовах гібридного збройного конфлікту мають вкрай важливе значення для забезпечення національної безпеки України. Слід погодитися з його думкою, що ефективно їх застосування дозволяє не лише мінімізувати ризики неправомірного доступу до інформації, але й забезпечити стабільність функціонування прикордонних інформаційних систем, які є критично важливими для захисту державного кордону України. У цьому контексті доцільним є напрацювання щодо удосконалення здійснення контролю за правоохоронним запитом, зокрема шляхом встановлення та запровадження жорстких судових або адміністративних фільтрів для передачі прикордонних даних іншим відомствам.

На основі здійсненого аналізу нинішнього стану системи захисту персональних даних та міжнародного досвіду у даній сфері, у дисертації сформульовано напрями удосконалення правового регулювання охорони персональних даних у сфері захисту державного кордону України, включаючи гармонізацію із європейськими стандартами та впровадження принципів – «Приватність за задумом» (Privacy by Design) та «Приватність за замовчуванням» (Privacy by Default), а також розвиток інтегрованих інформаційних систем, таких як – «Цифрова біометрична система контролю в'їзду та виїзду на зовнішніх кордонах Європейського Союзу та Шенгенської зони» (EES) та «Державна електронна система онлайн-бронювання місця в черзі для перетину державного кордону України автомобілями (вантажівками, автобусами)» (єЧерга). Заслужують на схвальну оцінку пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про прикордонний контроль», які уможливляють застосування наступних європейських принципів обробки персональних даних: законність, мінімізація, пропорційність, конфіденційність, підзвітність та які визначають обсяг даних, що можуть оброблятися, встановлюють правила інформування осіб про зазначене, регулюють використання автоматизованих і біометричних технологій, строки зберігання та процедури знищення/знеособлення даних, порядок доступу та передачі інформації, а також вводять обов'язкову оцінку впливу на захист даних перед запуском нових цифрових систем в Державній прикордонній службі України. Варто також позитивно відзначити пропозиції про розробку підзаконних актів, які мають регламентувати порядок інформування осіб у процесі їх пропуску через державний кордон, про застосування біометричних технологій, про проведення DPIA, щодо зберігання та передачі даних, а також приведення внутрішніх регламентів і інформаційних систем у відповідність із новими європейськими вимогами сьогодення. Таким чином, окреслені авторські новації формують цілісну концепцію удосконалення адміністративно-правових механізмів захисту персональних даних у прикордонній сфері.

У роботі містяться й інші положення, що відрізняються науковою новизною та практичною значущістю, і свідчать про наукову обґрунтованість, високий

рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння дисертанткою методологією наукової діяльності, а також про особистий внесок Кірієнка Віктора Миколайовича у правову науку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальших науково-теоретичних досліджень адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України; у правотворчій діяльності – з метою удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України; у правозастосовній сфері – як напрацьований базис; у навчальному процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників, методичних матеріалів, проведення занять з дисциплін «Інформаційне право», «Охорона та захист державного кордону України», «Прикордонна безпека», а також при викладанні правових та суміжних дисциплін.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом з тим у роботі, поряд з позитивними аспектами, містяться й окремі недоліки, суперечливі або дискусійні положення, а саме:

1. У першому пункті наукової новизни (с.23-24) автор надмірну увагу приділяє технічним та технологічним аспектам розглядуваної проблематики, вказуючи, що ним було розроблено детальний шаблон оцінки впливу на захист даних (DPIA) адаптований для прикордонних інформаційних систем, який структуровано за ключовими розділами: опис операції обробки, правові підстави, пропорційність, карта потоків даних, оцінка ризиків, заходи зниження ризиків, залишковий ризик, доказова база. Замість цього варто було детально описати, як саме запропонована ним оцінка впливу може сприяти посиленню захисту прав і свобод, про що він лише коротко згадує у вказаному пункті.

2. Дещо суперечливою є назва підрозділу 1.3 дисертації «Правовий статус Державної прикордонної служби України як суб'єкта забезпечення прикордонної безпеки України». Враховуючи, що розділ 1 охоплює теоретико-методологічні питання захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону

України, включаючи підрозділи, присвячені концептуальним підходам до розуміння захисту персональних даних в сучасних умовах та персональним даним як предмету адміністративно-правового регулювання, було б логічним, якби назва підрозділу 1.3 стосувалася не загального правового статусу Державної прикордонної служби України як суб'єкта забезпечення прикордонної безпеки України, а спеціального правового статусу вказаної Служби у сфері захисту персональних даних.

3. На с.66-72 автор надмірну увагу приділяє структурі Державної прикордонної служби України, недостатньо розкриваючи системний зв'язок між вказаною структурою та виконуваними її елементами функціями у досліджуваній сфері.

4. У тексті роботи терміни «гібридне протистояння» і «гібридний конфлікт» вживаються як синонімічні, хоча в науковій літературі вони не завжди тотожні за змістом. Було б корисно навести авторське визначення поняття «гібридне протистояння» для уникнення термінологічної розмитості.

Наведені зауваження носять характер побажань і в цілому не впливають на позитивну оцінку здійсненої автором роботи.

Висновок. На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що тема дисертації Кірієнка Віктора Миколайовича «Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України» має високий рівень актуальності. Викладені в дисертації узагальнення, висновки та пропозиції мають належну обґрунтованість та достовірність. Положення та рекомендації, сформульовані у роботі, відрізняються науковою новизною і мають важливе практичне й теоретичне значення для подальшого розвитку правової науки та для здійснення судової реформи в нашій державі. Аналіз тексту дисертації свідчить про додержання автором вимог авторського права та відсутність порушень принципів академічної доброчесності. Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені дисертантом у наукових публікаціях, кількість і якість яких відповідає вимогам МОН України.

Вказане вище дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України» за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, правовим, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів, а також за практичним значенням повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор, Кірієнко Віктор Миколайович, на основі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**професор кафедри фінансово-економічної безпеки
Навчального-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук, доцент**

Андрій ЛИСЕЮК

Підпис особи Лисеюка А.М. засвідчую:

В.о. ученого секретаря

Національної академії СБ України

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

М.П.

Леонід ЩЕРБИНА